

8.3. Розвиток інтеграційних процесів у системі безперервної аграрної освіти і кадрового забезпечення сільськогосподарського виробництва

А.С. Кобець, А.М. Пугач, В.О. Удовицький

Система вищої аграрної освіти України повинна виконувати роль визначального чинника соціально-економічного розвитку та розвитку інтеграційних процесів у системі безперервної сільськогосподарської освіти і кадрового забезпечення аграрного виробництва. Освітня політика України, відображаючи національні інтереси та орієнтуючись на ідеали людського розвитку, має враховувати загальносвітові тенденції розвитку, що обумовлюють необхідність суттєвих змін у системі вищої аграрної освіти та професійної підготовки випускників-аграріїв.

Реформування вищої аграрної освіти в Україні є складовою процесу адаптації національної освітньої системи до змін, що відбуваються за останні двадцять п'ять років у нашій державі та у європейських країнах і пов'язані з визнанням пріоритетності знань як рушія суспільного добробуту та прогресу. Отже, забезпечення рівного доступу не просто до освіти, а саме до якісної освіти, є ключовим для розвитку не тільки освітньої галузі, а й для всього суспільства. Тільки за таких умов освіта зможе стабільно виконувати своє суспільне покликання – виводити молоду людину на життєву дорогу, готувати її до входження у гуманітарний контекст світової цивілізації. Освіта у демократичному суспільстві має зробити вільного громадянина не лише носієм пізнавальних здобутків попередніх поколінь, а й активним, самодостатнім учасником суспільного розвитку.

Необхідність своєчасного і правильного реагування на виклики епохи потребує утвердження нової парадигми освіти. На відміну від традиційної освітньої моделі, що базувалася на пріоритеті простого засвоєння

і відтворення інформації, головною метою навчання у ХХІ столітті стає всебічний розвиток людської особистості як рівнозначної цінності. Звідси значна увага до загального розвитку особистості, її комунікативних здібностей, таких як засвоєння знань, самостійність у прийнятті рішень, критичність і культура мислення, розвиток інформаційних і соціальних навичок.

Призначення сучасної системи вищої аграрної освіти полягає в тому, щоб передати людині глибокі загальнокультурні основи, розвинути її загальні здібності, здатність адаптуватися до динамічних умов особистого, соціального і професійного життя. Тому слід дати студентам глибокі природознавчі та теоретичні знання в певній галузі майбутньої професійної діяльності і життєво важливі компетенції: комунікативні, технологічні тощо.

Сучасна система вищої аграрної освіти зароджувалася і набирала сил у минулому столітті в час інтенсивного розвитку агропромислового комплексу та індустріалізації країни. Посилена увага до природничих, точних наук, продуктивної праці поєднувалася із нарощуванням кількості навчальних закладів і збільшенням кількості педагогів. Гігантськими обсягами видобувалися природні ресурси, освоювалися нові землі, у світі відбувалися глобальні геополітичні зміни, вибухали екологічні кризи, передові країни ставали на шлях інноваційного розвитку, стрімко запроваджувалися інформаційні технології – все це поставило якісно нові завдання перед аграрною освітою та наукою.

Розроблення проблем виховання студентської та учнівської молоді на сучасному етапі реалізується у складній, внутрішньо

суперечливій ситуації. Її особливість полягає в тому, що якісний стрибок в освітньо-виховній сфері можливий тільки за умови відповідних змін суспільного буття, і в той же час перетворення виховної складової системи вищої аграрної освіти є однією з найважливіших умов позитивних зрушень у суспільному житті.

Нині розробляються нові системи й технології виховного процесу. Вони спираються на ідеї системності, цілісності та єдності, що дозволяють, з одного боку, врахувати минулий позитивний досвід, а з іншого – відкрити дорогу новому, інноваційному, відмовитися від стереотипів. Це можна вважати основним фундаментом для створення і розвитку виховної системи вищої аграрної освіти. Її особливою характеристикою є педагогічна парадигма, що дозволяє теоретично і практично затверджувати унікальність кожної людини, самоцінність її індивідуальності; орієнтує на розвиток ціннісно-змістовної рівності викладача (закладу вищої освіти) і студента.

У цілому сьогодні активно відновлюється і створюється освітня, наукова і виховна система, що є найважливішою стратегічною ланкою розвитку вищої аграрної освіти в найближчому майбутньому. Тому вже зараз надзвичайно актуальними є вивчення і застосування різних моделей роботи зі студентами ЗВО з погляду на можливість формування громадянської позиції та розвитку творчого потенціалу молоді у конкретних освітніх установах. На відміну від інших груп молоді, студентство являє собою окрему соціокультурну групу, яка є найбільш динамічною і працездатною частиною соціуму. Студентство, як потенційна, інтелектуальна еліта суспільства, може стати ефективним чинником інтеграції суспільства, виявивши своє прагнення до його цілісності. Більш того, студентський вік більшість дослідників вважають основним періодом становлення людської особистості. В багатьох дослідженнях простежується роль студентства як особливої соціальної групи, що інтегрується,

виходячи із зовнішніх (найбільш організована група) і внутрішніх (центральный період соціалізації) передумов.

Сьогодні метою виховної роботи зі студентами має стати, на наш погляд, формування громадянина вільної, демократичної держави, який має всі права і наділений всією повнотою обов'язків, що дозволяють йому вільно розвиватися у громадянському суспільстві. Відповідно, основним завданням виховання стає формування особистості з активною громадянською позицією, здатною скористатися своїми невід'ємними правами, прагнучою цього і готовою взяти на себе всю повноту відповідальності за власні дії.

Серед першочергових завдань розвитку системи аграрної освіти України – створення системи освіти нового типу, пошук варіантів школи майбутнього, яка б базувалася на сучасних інформаційних технологіях, була здатна реалізувати своє загальне завдання – звільнення, а не підкорення розуму, виховання таких людей, які б ставили запитання, а не вузьких і бездумних конформістів, прищеплення моралі, що стимулює розвиток свободи, а не такої, що забруднює розум і вважає новим чи альтернативним ідеям.

Виховання завжди орієнтувалося насамперед на підростаюче покоління, молодь. У наявній ситуації в освіті утворився вакуум у цілеспрямованому впливі з боку держави та її суспільних інститутів (родина, освітня система) на молоде покоління.

Але процес соціалізації, тобто особистісне становлення молоді – об'єктивний і перманентний, і тому даний вакуум заповнила стихія – спонтанний вплив середовища, нових цінностей соціального буття, а також потік неконтрольованої інформації. На тлі зазначених проблем наше суспільство досить швидко почало відчувати серйозні рецидиви з боку молодого покоління, раніше такою мірою їй не властиві: правопорушення, пияцтво, сексуальна розпуста, наркоманія, СНІД, суїциди, стрімкий занепад

духовності, моральності, культури. Набирає обертів серйозний розкол між поколіннями.

Детальний аналіз перелічених факторів дозволив нам сформулювати ряд основних концептуальних напрямів інтеграційних процесів у системі безперервної сільськогосподарської освіти і кадрового забезпечення аграрного виробництва:

1. Виховання, як цілеспрямований процес соціалізації особистості, є невід'ємною складовою ланкою єдиного освітнього процесу; інтерактивний процес, у якому досягнення позитивних результатів забезпечується зусиллями обох сторін – як педагогів, так і вихованців; процес, що забезпечується професійно підготовленими кадрами; процес, який має ґрунтуватися на основі врахування тенденцій й особливостей особистісних проявів молоді, а також особливостей оточуючого її мікросередовища.

2. Сутність сучасного розуміння виховання базується на особистісній і культурологічній основі: будь-яке сприяння повноцінному розвитку особистості в її неповторності за рахунок залучення до культури соціального буття в усіх її проявах: моральної, цивільної, професійної, сімейної і т. ін.

Дослідження соціокультурних орієнтацій студентів у системі вищої аграрної освіти дало змогу визначити нові тенденції в їхній мотиваційно-споживчій і ціннісній сферах, а також особливості їхньої взаємодії в особистісно значущому мікросередовищі.

З'ясовано, що найважливішими для них є потреби:

- у самореалізації;
- у гарних матеріальних умовах життя;
- у змістовному спілкуванні;
- у пізнанні та соціальному визнанні.

Одночасно спостерігається зневага до колективного життя та діяльності, зростання роз'єднаності серед студентської молоді. Слід зазначити, що найважливішою історично сформованою особливістю соціальної і духовної культури слов'ян, їхнього менталітету є орієнтація на спільну діяльність і ко-

лективний уклад життя. В цьому криються джерела однієї з традиційно сильних переваг суспільного буття – колективізму – з такими властивими для нього цінностями як співробітництво, взаємодопомога, взаєморозуміння. Відмова від колективних принципів життєдіяльності, тверда орієнтація на індивідуалізм завдають непоправної моральної шкоди підростаючому поколінню та суспільству в цілому.

І тому, на наш погляд, нагальною є проблема поновлення традицій колективізму серед студентської молоді за допомогою розвитку колективних форм спільної діяльності у навчанні, праці, відпочинку, спорті, туризмі, активізації студентського самоврядування із забезпеченням його реальних прав і можливостей, підвищенням ролі самоврядування в організації виховної роботи. Виховання молоді має бути спрямоване на становлення гуманної особистості з властивим їй поєднанням вираженої індивідуальності з колективістською спрямованістю, що характеризується усвідомленням свого громадянського обов'язку, працьовитістю, відповідальністю, професійною і гуманітарною культурою, а також культурою взаємодії з оточуючими людьми.

Формування духовного світу молоді, духовності, як провідної якості особистості – надзвичайно складне завдання. Особливої актуальності воно набуває сьогодні, коли складнощі соціально-економічного і політичного розвитку країни у попередні роки боляче вразили молодь.

Серед молоді падає духовність, зростає зневіра у моральних орієнтирах повсякденного життя. Засоби масової інформації дедалі більше впливають на суспільство, й особливо на молодь, пропагують насилля, прищеплюють моральний релятивізм і конформізм. Освічена, але не вихована, бездуховна людина, приносить родині, суспільству, державі більше шкоди, ніж користі.

Суспільство матиме перспективу, якщо дбатиме не лише про економічне, а й про ду-

ховне здоров'я нації. Державі складно врегулювати законами і нормативними актами духовно-моральні цінності, суспільну поведінку. Тому саме вища освіта має стати осередком відродження духовності та моральності нашої держави.

Важливою складовою успішної підготовки молоді до життя має стати передача їй позитивного досвіду попередніх поколінь, звичаїв, традицій, які є фундаментом утвердження у свідомості учнів високих моральних цінностей, притаманних українському народові; сприяють розвитку моральних почуттів і особливостей поведінки. Кожна дитина повинна розпочинати свій життєвий шлях із знань про власний родовід, національні традиції регіону, формування шанобливого ставлення до історії та культури рідного краю. Це потребує активізації співпраці Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури і Міністерства молоді та спорту України.

За останнє десятиріччя все більше політичних і культурних діячів звертаються до релігійних моральних цінностей як найбільш стійких, універсальних, не підвладних політичній та ідеологічній кон'юнктурі. Це означає, що сучасне українське суспільство поступово підходить до визнання та освоєння етичних основ релігійних, зокрема християнських цінностей, від яких воно було штучно відлучене упродовж тривалого часу, а в більшості людей навіть було сформовано негативне ставлення до них.

У ситуації гострого дефіциту ціннісних установок і орієнтацій релігійні моральні цінності, які є основою гуманістичних цінностей, відіграють дедалі вагомішу роль у вихованні студентів. Отже, виникає гостра потреба в залученні християнських цінностей до процесу виховання, визначенні основних засад, цілей, напрямів, змісту, форм і методів формування духовності на їх основі. Це дозволить їм разом з іншими складовими сприяти розвитку і формуванню духовної

високоморальної особистості майбутнього громадянина України.

Перспективи інноваційного розвитку національної системи вищої аграрної освіти ми розглядаємо крізь призму духовних і соціокультурних функцій, сучасні вимоги до гармонійного становлення особистості в системі освіти, соціально-педагогічну технологію оцінювання якості освітніх послуг і потенційні загрози у процесах відтворення та передачі знань. Відтак, питання забезпечення рівного доступу не просто до освіти, а саме до якісної освіти є ключовим для розвитку не тільки освітньої галузі, а й для всього суспільства.

Виклики часу потребують нової філософії освіти. У XXI столітті надзвичайно зросло значення освіти як соціально-економічного чинника, суспільного стабілізатора, рушія конвергенції класів і соціальних груп. Європейський досвід переконливо свідчить, що від рівня освіти населення безпосередньо залежить якість життя людей і досконалість усіх демократичних інститутів.

Важливим перспективним завданням розвитку системи вищої аграрної освіти України в напрямку розвитку інтеграційних процесів у системі безперервної сільсько-господарської освіти і кадрового забезпечення аграрного виробництва є вирішення проблеми розвитку трудового потенціалу нації, яка потребує комплексного підходу, системної співпраці органів влади, роботодавців, соціальних партнерів і працівників.

Роботодавець справедливо вимагає від навчальних закладів високого рівня знань випускників, який би відповідав вимогам ринку, і обґрунтовано ставить питання про підвищення рівня професійної освіти. Зі свого боку, освіта акцентує увагу роботодавця на тому, що підготовка кваліфікованого працівника – спільна проблема, розв'язанням якої треба займатися комплексно. Без підтримки та тісного зв'язку з виробництвом і бізнесом освітня галузь не може забезпечити

підготовку сучасного, обізнаного на новітніх технологіях фахівця.

Спільна робота підприємств і навчальних закладів має бути детально проаналізована, критично переглянута і спрямована на поліпшення якості підготовки кваліфікованих робітничих кадрів та фахівців з вищою освітою в умовах ринку праці та конкретного регіону держави.

Проголошена в нашій країні інноваційна модель ринкової економіки потребує насамперед висококваліфікованої робочої сили, професійно-мобільних, конкурентоспроможних працівників. Вона сприятиме усуненню основних загроз інноваційного розвитку національної системи освіти за умов раціоналізації структури зайнятості населення та боротьби з «вимиванням» найбільш продуктивної частини населення через її трудову міграцію.

Інноваційна модель ринкової економіки найкращим чином узгоджується з концепцією людського розвитку, що виходить з пріоритетної необхідності забезпечення розвитку людини в її інтересах і за рахунок її власних сил. Накопичення людського капіталу здійснюється шляхом інвестицій, передусім у набуття знань і кваліфікації через відповідну освіту, поширення інформаційного забезпечення, в охорону здоров'я, що забезпечує розвиток інтелектуальних і фізичних здібностей людини та можливості їх реалізації, підвищення ефективності праці.

Інтегровані структури в системі безперервної сільськогосподарської освіти можуть бути сформовані у формі некомерційних партнерств, некомерційних організацій, асоціацій і союзів, автономних некомерційних організацій (університетські і академічні комплекси, учбово-науково-виробничі центри, агротехнопарки, агробізнес-інкубатори і т.п.).

У процесі дослідження були виявлені і згруповані різного роду чинники як деструктивної, так і мотиваційної дії на основні елементи системи безперервної аграрної освіти і

кадрового забезпечення агровиробництва. Як і всяка відкрита система, вона схильна до дії значної гами екстремальних чинників, особливо в період структурних і системних криз.

Запропонована методика припускає виявлення найбільш значимих груп чинників, що впливають на процеси відтворення кваліфікованих кадрів, а також закріплення їх безпосередньо в сільському господарстві, в конкретних сільськогосподарських організаціях. Серед основних груп чинників ми пропонуємо виділити такі:

- економічні чинники – бюджетне фінансування агроосвітніх установ; капітальні вкладення; оплата праці працівників; стипендіальний фонд студентів, аспірантів, докторантів; бюджетні асигнування, що виділяються на НДР; асигнування, що виділяються на зміст соціально-культурної інфраструктури; забезпеченість навчальними аудиторіями і лабораторіями та ін.;
- соціальні чинники – демографічна ситуація; моральний стан суспільства; старіння кадрів вищої кваліфікації; плинність кадрів вищої школи; престиж і соціальний статус викладача і дослідника; система працевлаштування молодих фахівців та ін.;
- організаційні чинники – взаємодія аграрних ЗВО з установами академічної і галузевої науки; організація університетських або академічних комплексів; організація моніторингу за станом соціально-трудої сфери села і працевлаштуванням випускників; створення служб маркетингу; організація бази практик у провідних сільськогосподарських організаціях регіону та ін.;
- конкурентні чинники – мотиви конкуренції; можливість посилення конкурентного статусу аграрного ЗВО-суперника; імідж аграрного ЗВО та ін.;
- інформаційні, правові і політичні чинники.

Відтворювальні процеси в усіх сферах аграрної економіки здійснюються як у руслі загальної стратегії економічного розвитку держави, так і відповідно до основних напрямів аграрної політики.

Вважаємо за доцільне в інтегровану структуру ввести такі служби, як служба маркетингу і консалтингових послуг, а також служба моніторингу розвитку ринку агроосвітніх послуг, працевлаштування випускників. Такі служби просто потрібні, оскільки вони повинні розробляти стратегічні плани, проекти і програми подальшого розвитку системи безперервної сільськогосподарської освіти і кадрового забезпечення агровиробництва на науковій основі з урахуванням моніторингу розвитку соціально-трудої сфери села, агроосвітніх послуг і т.ін.

За наявності консалтингових служб можна було б вести роботу по консультуванню членів інтеграційної структури й інших суб'єктів АПК, розробити методологію реформування і трансформації аграрних ЗВО в інноваційні університети, запропонувати науково обґрунтовані моделі розвитку навчально-дослідних господарств в інтересах підвищення ефективності і результативності функціонування усієї системи безперервної сільськогосподарської освіти і кадрового забезпечення аграрного виробництва.

Служба моніторингу соціально-трудої сфери села повинна не лише спостерігати за її станом, але і відстежувати працевлаштування випускників учбових закладів, виявляти причини відтоку кваліфікованих фахівців із сільської місцевості, розробляти і пропонувати моделі і механізми закріплення молодих фахівців у конкретних сільськогосподарських організаціях того або іншого регіону.

Для ведення такої багатогранної роботи, звичайно, знадобляться фінансові ресурси, які потрібні будуть для оплати праці висококваліфікованих консультантів і експертів, наукових співробітників та інших фахівців.

Проведені дослідження, пов'язані з вивченням інтеграційних процесів і розвитком інтегрованих структур, викликів зовнішнього середовища, а також проблем підвищення ефективності функціонування системи безперервної аграрної освіти і кадрового забезпечення аграрного виробництва, свідчать про те, що не в усіх випадках (не при усіх моделях) вдається домогтися синергізму взаємодії партнерів по інтеграції, не усі елементи системи безперервної сільськогосподарської освіти функціонують рівнозначно, окремі з них вимагають демонтажу, а ряд елементів і компонентів – модернізації.

Необхідність підвищення ефективності агровиробництва оцінюється чотирма основними чинниками:

1) перехід на ринкові відносини вимагає здійснення розширеного відтворення практично в усіх сільськогосподарських організаціях, незалежно від форми власності (функціонування здійснюється, в основному, на принципах самофінансування і самокупності);

2) у зв'язку з лібералізацією цін на продукцію першої сфери АПК та інші види продукції і товарів, що придбавалися сільськогосподарськими організаціями, від господарюючих суб'єктів потрібна найсуворіша їх економія і раціональне використання (такий підхід забезпечує нормативний рівень собівартості виробництва сільськогосподарської продукції);

3) скорочення чисельності працюючих у сільському господарстві (що вимагає ефективнішого використання трудових ресурсів);

4) некомплексне здійснення капітальних вкладень в сільське господарство не дозволяє отримати адекватний приріст сільськогосподарської продукції (при збільшенні капітальних вкладень на 1% – інвестиційна активність зростає майже на 3%).

Деструктивній дії наведених вище чинників може протистояти об'єднання суб'єктів економіки в різного роду інтегровані структури і формування. На наш погляд,

можна виокремити три види інтеграції: проста – без втрати юридичної особи, у межах договірних відносин; горизонтальна – об'єднання агроосвітніх установ; вертикальна – об'єднання разом з агроосвітніми установами, установ науки, різного роду господарюючих суб'єктів, незалежно від форм власності і відомчої належності.

На основі багаторічних досліджень найбільш оптимальним, на наш погляд, є створення аграрного навчально-наукового соціовиробничого комплексу. У зв'язку з різним відомчим підпорядкуванням майбутніх учасників комплексу, сприяти цьому повинні два міністерства – Міністерство освіти і науки України і Міністерство аграрної політики і продовольства України та Національна академія наук України й її галузеві відділення. Його основними завданнями повинні стати такі:

- сприяння формуванню нового світогляду і способу життя, ґрунтованих на пріоритеті загальнолюдських цінностей і принципах розвитку глобального інформаційного суспільства;
- формування, розвиток і реалізація принципів і технологій відкритого інформаційно-освітнього простору безперервного типу, що забезпечують раціональну передачу знань і навичок;
- сприяння веденню наукової, навчально-методичної, науково-дослідної і практичної діяльності по створенню, розвитку і впровадженню ефективних освітньо-професійних програм і технологій систем загальної і професійної безперервної освіти;
- об'єднання творчих потенціалів професорсько-викладацького складу освітніх установ, фахівців підприємств і організацій-членів Комплексу для створення, розвитку і впровадження ефективних освітньо-професійних програм і технологій систем безперервної загальної і професійної аграрної освіти;

- об'єднання потенціалів освітніх і наукових установ, аграрних структур різного типу по організації освітньої діяльності за програмами загальної професійної освіти, підвищення кваліфікації і підготовки кадрів;
- участь у науковому, виробничому, правовому, фінансовому, матеріально-технічному та іншому забезпеченні проєктів і програм розвитку безперервної освіти;
- організація і розробка програм і проєктів створення і впровадження сучасних програмних продуктів та інформаційних технологій;
- акумуляція засобів для розвитку і вдосконалення структур системи безперервної освіти і матеріального заохочення її учасників та ін.

Створений академічний комплекс у системі безперервної сільськогосподарської освіти і кадрового забезпечення аграрного виробництва України дозволив би:

- поліпшити якість підготовки фахівців АПК;
- підвищити ефективність наукових досліджень і забезпечити успішніше впровадження інновацій в аграрне виробництво;
- активніше здійснювати передачу виробничтву знань, нових технологій через випускників ЗВО регіону;
- знизити матеріальні витрати на проведення НДР і підготовку випускників;
- підвищити ефективність використання інтелектуальних, матеріальних і інформаційних ресурсів для підготовки фахівців і молодих вчених.

Крім того, в межах такого комплексу набагато ефективніше діятиме дуальна система підготовки фахівців, впровадження якої підтримує Міністерство освіти і науки України.

У напрямі розвитку інтеграційних процесів у системі безперервної сільськогоспо-

дарської освіти і кадрового забезпечення аграрного виробництва, на нашу думку, є доцільним запропонувати реалізацію в масштабах країни «Концепції кадрового забезпечення АПК в умовах становлення і функціонування ринкової економіки», яка містить соціальні і кадрові елементи.

До основних цілей, пов'язаних з реалізацією цієї концепції, слід віднести:

- а) формування кадрової потреби галузей АПК (з урахуванням прогнозів основних змін і тенденцій);
- б) формування єдиного освітнього комплексу АПК;
- в) стратегія розвитку фінансово-економічної основи кадрового забезпечення АПК;
- г) міжнародна співпраця і використання зарубіжного досвіду в роботі по кадровому забезпеченню АПК;
- д) управління процесом кадрового забезпечення АПК в нових умовах господарювання.

На підставі запропонованої концепції необхідно розробити і програму її реалізації. У програмі необхідно вказати джерела фінансування того або іншого заходу, конкретних відповідальних посадових осіб.

На наш погляд, подібного роду концепції і програми слід готувати з урахуванням пропозицій і програмних заходів міст, регіонів, районів. Тобто з урахуванням цієї концепції доцільною є розробка регіональної системи безперервної сільськогосподарської освіти. Передбачається, звичайно, що вона повинна стати підсистемою єдиної державної системи безперервної сільськогосподарської освіти. Основною метою створення такої системи є забезпечення умов гарантованого надання соціально-освітніх послуг сільській молоді регіону і підвищення якості до- і професійної підготовки кадрів для АПК, без чого неможливий цивілізований розвиток сільськогосподарської галузі.

Розвиток безперервної сільськогосподарської освіти неможливий без якісного науково-методичного забезпечення усіх його рівнів. У науково-методичному забезпеченні усіх рівнів системи безперервної сільськогосподарської освіти слід виділити загальні напрями, які вимагають вдосконалення:

- а) розробка і використання державних освітніх стандартів, навчальних планів, програми навчальних дисциплін;
- б) розробка сучасних типів агроосвітніх установ і нових економічних моделей взаємодії освітніх установ різного рівня, наукових організацій і господарюючих суб'єктів (включаючи сільські школи, агроколеджі, технікуми, учбово-курсові комбінати, учбово-дослідні господарства, та ін.);
- в) вдосконалення змісту і якості навчання, спадкоємність різних рівнів і щаблів професійної освіти (ринок праці вимагає затвердження концепції безперервної професійної освіти, а саме визнання важливості не лише вертикальної, але і горизонтальної освіти; кар'єра більшості українських громадян пов'язана не з освоєнням «престижної» вертикалі, а з не менш потрібною суспільству професійною освітою по горизонталі – на початкову професійну освіту припадає 62% молодих людей; іншими словами, ця доля зайнятого населення України в реалізації своєї кар'єри обмежується робочою професією);
- г) розробка сучасних методів і технологій навчання, включаючи інформаційні технології і дистанційну форму навчання;
- д) оновлення бібліотечного фонду освітніх установ, створення електронних підручників;
- е) організація наукових досліджень з проблем спадкоємності навчально-виховного процесу в системі безперервної сільськогосподарської освіти;
- ж) систематизація і розширення участі освітніх установ в міжнародних і вітчиз-

няних конгресах, симпозиумах, конференціях, нарадах і семінарах з проблем безперервної аграрної освіти;

з) організація навчання в аграрних ЗВО по дуальній системі підготовки фахівців.

Дослідження показують, що економісти системи АПК намагаються уникати питання про мотивацію, особливо в господарській практиці. Причин тут декілька. Приведемо, на наш погляд, основні:

- а) слабка вивченість цього предмета;
- б) низький рівень кваліфікації працівників кадрових служб підприємств і організацій, що входять в АПК;
- в) відсутність конкретних науково-практичних рекомендацій по впровадженню у практику АПК мотиваційних механізмів.

Складно говорити про мотивацію до сільськогосподарської праці, коли відчувається явна підтримка зарубіжного фермера, проводиться активна закупівля імпортного продовольства за рахунок валютних ресурсів, тоді як продукція вітчизняних товаровиробників залишається частенько незатребуваною.

Перш ніж говорити про створення умов для управління мотивацією працівників сільськогосподарських підприємств, необхідно, на наш погляд, одночасно проводити політику адаптації, і в першу чергу не господарюючих суб'єктів, а головного учасника аграрної реформи – вітчизняного аграрія.

З метою залучення його до процесів реформування, підвищення мотивації трудової активності, ми пропонуємо виробити такі заходи на рівні держави, які б дозволили усунути (чи хоч би значно ослабити) основні дестабілізуючі чинники зовнішньої дії, сприяючі посиленню впливу демотиваційних чинників (невчасність виплати заробітної плати; несприятливий морально-психологічний клімат у колективі; погані санітарно-побутові умови на виробництві; неможливість отримати житло та ін.).

У процесі дослідження нам вдалося виявити і згрупувати дестабілізуючі чинники зовнішньої дії. Серед них, на наш погляд, можна виділити основні, до яких ми відносимо: диспаритет цін, податковий «тягар», відсутність належної ринкової інфраструктури, розриви в коопераційних і інтеграційних зв'язках, нерівноправний розвиток форм господарювання, непослідовність дій уряду в проведенні аграрної реформи, недосконалість кредитно-фінансової системи і аграрного законодавства, існуючий монополізм переробних підприємств і торгівлі, екологічна небезпека.

Сьогодні не можна нарікати тільки на чинники макроекономічного рівня, необхідно проводити повсякденну, копітку роботу на місцях (у регіонах, областях, на конкретних підприємствах), оскільки саме тут можна виробити конкретний економічний механізм господарювання, що сприяє адаптації товаровиробників на ринку продовольчої продукції, підвищує мотивацію трудової активності.

Нині відсутні закінчені наукові розробки, спрямовані на формування і розвиток мотиваційних механізмів, сприяючих підвищенню загальноосвітнього рівня і професійної підготовки.

Пропонована нами концептуальна модель системи управління мотивацією працівників сільськогосподарського підприємства повинна містити такі взаємопов'язані елементи кадрової роботи, яка на сільськогосподарських підприємствах практично відсутня. Визначимо основні:

1. Вивчення персоналу сільськогосподарського підприємства на предмет його потреб (моніторинг, аудит).

2. Розробка системи мотиваторів (гідна грошова винагорода, можливість кар'єрного зростання, можливість підвищення кваліфікації і саморозвитку та ін.) і стимулів (представлення до почесного звання, здійснення безкоштовного медичного обслуговування, моральне заохочення у різних формах та ін.).

3. Механізм функціонування системи, що включає елементи прогресивних форм організації і оплати праці; комерційного господарського розрахунку; індикативного і бізнес-планування; ефективної фінансової системи; досконаліших форм взаємовідносин з партнерами по АПК; реалізацію заходів колективного договору; атестацію персоналу; виявлення і формування резерву керівників; рішення проблем закріплення молодих фахівців та ін.

Особливе місце в системі модернізації безперервної сільськогосподарської освіти

має бути відведено рішення проблем підготовки агроменеджерів ХХІ століття, як ефективних стратегів-управлінців. Необхідно розробити організаційну систему інформаційного забезпечення ухвалення рішень, яка спирається на нові принципи класифікації інформації.

Створення і впровадження системи інформаційного забезпечення ухвалення рішень фахівцями, поза сумнівом, приведе до підвищення рівня науковості і обґрунтованості стратегічних планів розвитку фінансово-господарської діяльності АПК.

8.4. Інституалізація АПК

В.О. Удовицький, Ю.М. Карамушка, О.М. Карамушка

В умовах формування ринкових відносин та на сучасному етапі розвитку агропромислового комплексу України особливого значення набуває кадрове забезпечення АПК та пов'язанні з цим процеси покращення управління аграрними підприємствами. В цьому аспекті становлення системи навчання, підготовки та перепідготовки кадрів для аграрного сектора економіки потребує впровадження нових, інноваційних підходів в організації роботи виробників сільськогосподарської продукції з використанням висококваліфікованої робочої сили.

Кадрове забезпечення аграрного сектора економіки України в умовах трансформаційних процесів є важливим фактором його ефективного функціонування. Постійні зміни організаційно-правових форм господарювання, виникнення великих агрохолдингів започаткували нові підходи до питання кадрового забезпечення АПК. Разом з тим агропромисловий комплекс України постійно розвивається та стає одним з найпривабливіших для інвесторів.

Потенціал персоналу забезпечує ефективність функціонування системи менеджменту на підприємстві. Це вимагає побудови розвинутої системи управління персоналом, що дасть змогу активізувати кадрову політику, спрямовану на задоволення потреб організації у кваліфікованій робочій силі.

Сьогодні розвиток аграрного виробництва не можна уявити без кваліфікованих працівників, оскільки від рівня кваліфікації, від вдалого підбору кадрів залежить розвиток підприємства. На основі організації системи навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів базується інноваційний розвиток агропромислового комплексу України. Підготовка і перепідготовка кваліфікованих спеціалістів для галузей економіки є одним із актуальних завдань сьогодення.

Інноваційний розвиток агропромислового виробництва за сучасних умов набуває особливого значення, адже входження України до світового господарства передбачає підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Тому на передній план виходять здібності людей, їх інтелект,